

Божидар М. БОЈОВИЋ

ДЕМОГРАФСКА КРЕТАЊА СТАНОВНИШТВА У ДУРМИТОРСКОМ КРАЈУ

Дурмиторски крај захвата, у ширем смислу, подручје Дробњака, Шаранаца и Пиве, или према садашњој организацији општине Жабљак, Плужине и Шавник. Ове три општине заузимају простор од 1852 км²

(Жабљак 445, Плужине 854 и Шавник 553) или 13,4% територије Црне Горе (слика 1).

Слика 1. Карта Црне Горе са општинама

Тара и њен кањон уписани су 1977. године у еколошке резерве биосфере (први у бившој СФРЈ и 65. у свијету). Одлуком Међународног комитета за свјетску културну и природну баштину Национални парк Дурмитор уврштен је 1980. године у списак свјетске културне и природне баштине.

На простору Дурмитора постоје бројни трагови ранијег живљења о чему говоре многи културно-историјски споменици. Чувена пећина Одмут била је скровиште прачовјеку, између 300. и 1800. године прије нове ере. Нажалост, овај вриједни споменик праисторије потопљен је изградњом хидроелектране Мратиње. На ријекама Бијелој и Буковици код Шавника, очуванни су камени мостови из римског периода. Поред Рибљег језера, у предјелу Језерске висоравни, налази се 7 некропола са 1021 стећком са украсима и натписима, вјероватно из 13. вијека. На путу између Шавника и Буковице налази се Мљетичак, мјесто погибије чувеног Смаил-аге Ченгића, а у Питоминама код Жабљака гроб Гаврила Шибалића, чувеног јунака који је предводио Дробњаке у Првом српском устанку. Посебно богатство представљају манастири од којих су најпознатији Пивски манастир подигнут 1573. године, манастир Архангела Михаила на Тари код Будечевице из 14. вијека; Добриловина која се помиње 1592. године (слика 2) и Подмалинско, такође из 16. вијека. На Руданцима се налази спомен-црква подигнута у славу велике битке и побједи на Шаранцима. Постоји, такође, и више културно-историјских споменика из новије историје.

Смјештено између кањона Таре и Пиве, ово подручје је од формирања средњовјековних словенских држава било повремено у саставу Зете, Рашке или Босанске државе, а крајем 60-их година 15. вијека пада под Турке. Послије ослободилачких ратова и ослобођења од Турске (1875-1878), дурмиторски крај улази у састав Црне Горе.

Према поузданим подацима, на овом простору живјели су Матаруге и Кричи, стара илирска племена чија су гробља сачувана и до данашњих дана у Тепцима. Њихови огранци су романизовани Кричи који су се задржали на Језерима до краја 17. вијека. Нешто јаче насељавање жупних крајева овог подручја почело је доласком Словена, испред којих се Матаруге и Кричи повлаче у планине.

Слика 2. Манасџир Добриловина у кањону Таре

Пишући о историји овог краја, Обрен Благојевић истиче: ”Историјска је истина, међутим, да се у свим дурмиторским племенима становништво током времена знатно мијењало досељавањем, и то понајвише из Херцеговине и других сусједних дурмиторских племена, са којима су, уосталом, и бракови били врло чести, али, такође, и из других крајева: Никшића, Прекотарја, Мораче, и др.” Према пописима становништва, национални састав се драматично мијењао, иако се ради о истој народној супстанци. У пописима 1921. и 1931. више од 99% становника били су Срби, да би се већ 1948. и 1971. године преко 95% становника изјаснило да су Црногорци. Према попису из 2003. године, на подручју три дурмиторске општине живи 53,4% Срба и 39,5% Црногораца, док је удио осталих националности занемарљив.

Опште популационе карактеристике

О становништву и насељавању дурмиторског краја писало је више аутора: Томић С., 1901, 1949; Пејовић Ђ., 1961, 1962; Петрановић М., 1964; Пејовић Б., 1976; Радусиновић П., 1978; Благојевић О., 1979; Жугић Т., 1979; Радовић Љ., 1980, Ивановић Б., 1987., Влаховић П., 1962 и 1974. и други.

Први поузданији писани подаци о насељима и становницима овог краја, према наводима С. Томића, датирају из 1851. године. Те године у Дробњаку се помињу 24 села са 233 куће. Према истом аутору, 1901. године број села је знатно увећан, прелази 40 са 1827 кућа.

Према првом попису становништва Пиве, извршеном 1883. године, пет година након Берлинског конгреса када је Пива ушла у састав Црне Горе, у цијелој Пиви било је 926 домова са 5.766 становника, тј. 6,16 становника по једном дому.

Према попису из 1921. године, у Пиви је било 8.406 становника (Жупа Пивска 4.511; Планина Пивска 3.895). Према следећем попису из 1931. године, у Пиви је живјело 9.771 становника (Жупа пивска 5.284; Планина Пивска 4.487). Према првом попису становништва после Другог свјетског рата (15. 3.1948.), у дурмиторском крају је живјело 21.449 становника, а према попису из 1953 године 23.481 становник, од чега 10.954 (46,5%) мушкараца и 12.527 (53,5%) жена (табела 1).

Табела 1.

Становништво и домаћинства дурмиторског краја према пописима из 1948. и 1953. године

Срез	15. 3. 1948.	Попис становништва 31. 3. 1953.						
		Укупно	Мушки	Женски	Бр жена на 1000	Домаћинства	Лица на дом.	Лица на 1 км ²
Дурмиторски	21.449	23.481	10.954	12.527	1144	4.805	4,8	11,5
Црна Гора	377.189	419.625	202.194	217.431	1075	93.297	4,4	30,4

Дурмиторски срез, у који су спадале садашње три општине Жабљак, Плужине и Шавник, са површином од 2.049 км, био је послје Никшићког највећи у Црној Гори. Обухватао је 14,8% територије Црне Горе! Због ниске густине насељености која је тада износила 11,5 становника на 1 км, заступљеност Дурмитораца у популацији Црне Горе је значајно мања и износила је у послјератним годинама 5,7%. Важан податак из ова два пописа јесте да је знатно већи број жена у односу на мушкарце. Ово је последица рата, када је мушко становништво више страдало.

Године 1948 у дурмиторском крају је било 4340 домаћинстава, а према попису из 2003. године 367. У послјератном периоду, све до 1971. године број домаћинстава се увећавао, да би послје тога дошло до наглог смањења броја домаћинстава. Овакав пад броја домаћинстава нарочито је изражен у општини Шавник гдје је број домаћинстава пао са 1630 у 1948. години, на 1063 у 1991. години. (табела 2).

Табела 2.

Домаћинства према пописима од 1948. до 2003. године

Општина	Године						
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.
ЖАБЉАК	1137	1384	1459	1505	1375	1461	1355
ПЛУЖИНЕ	1573	1778	1859	2054	1609	1530	1350
ШАВНИК	1630	1672	1767	1598	1413	1062	922
<i>Укупно</i>	<i>4340</i>	<i>4834</i>	<i>5085</i>	<i>5157</i>	<i>4397</i>	<i>4053</i>	<i>3627</i>

Пописом 1991. године добијена су и општа миграциона обилежја становништва у периоду прије 1940. до 1991. године. Тако, према овим подацима, од 13.851 становника дурмиторског краја, њих 8380 или 60,5% од рођења живе на овом подручју, а само 385 или 2,8% је дошло из друге републике. Када су дошљаци из исте општине или из друге општине исте републике, онда се види да се ради о хомогеном домицилном становништву (табела 3).

Табела 3.

Становништво дурмиторског краја према миграционим обиљежјима

Општина	Укупно	Од рођења станов- је у истом мјесту	Са подручја			Г о д и н е					
			Исте општине	Друге општ. исте репуб.	Друге републике	До 1940.	1941-1945.	1946-1960.	1961-1970.	1971-1980.	1981-1991.
ЖАБЉАК	4914	2599	1416	704	172	120	35	346	292	522	619
ПЛУЖИНЕ	5247	3171	1594	300	163	126	73	331	261	364	753
ШАВНИК	3690	2610	619	396	50	76	20	239	164	188	217
Укупно	13851	8380	3629	1400	385	322	128	1044	717	1074	1589

Интензивна миграторска кретања становништва, карактеристична за становништво Црне Горе, посебно изражена у послјератном периоду, оставила су дубок траг и у дурмиторском крају доводећи до драстичног смањења броја становника и популационог пражњења цијелог краја. Као посљедица тога пражњења заступљеност становништва дурмиторског краја у популацији Црне Горе је пала са 5,7% из 1948. године на 1,8% у 2003. години (табела 4).

Табела 4.

Становништво дурмиторског краја према појисима од 1948. до 2003. г.

Општина	Године						
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.
ЖАБЉАК	5.907	6.773	6.564	6.141	5.227	4.914	4.204
ПЛУЖИНЕ	8.030	8.952	9.164	9.078	6.254	5.247	4.272
ШАВНИК	7.512	7.847	7.533	6.842	5.569	3.690	2.947
<i>Укупно</i>	<i>21.449</i>	<i>23.572</i>	<i>23.201</i>	<i>22.061</i>	<i>17.050</i>	<i>13.851</i>	<i>11.423</i>
<i>Процент у ЦГ</i>	<i>5,7</i>	<i>5,6</i>	<i>4,9</i>	<i>4,2</i>	<i>2,9</i>	<i>2,2</i>	<i>1,8</i>

Највећа миграција становништва дурмиторског краја била је непосредно после Другог свјетског рата (1945 и 1946. године) када је извршена организована колонизација за Војводину. Том приликом су у Добро Бачко Поље, село које је одређено за

становнике овог краја, одселиле 553 породице. Касније се вратила 201 породица (36,3%), најчешће због немогућности прилагођавања новим условима живота какве је наметала војвођанска равница. Као што се може видјети и поред ове масовне миграције број становника је у порасту 1953 и 1961. године.

Нажалост, каснија континуирана и планска миграција становника дурмиторског краја настављена у програму планске индустријализације Црне Горе, доводи до популационог пражњења и то посебно биолошки активног и најпродуктивнијег становништва овог краја. Посебно Железара у Никшићу, али и Алуминијски комбинат и “Радоје Дакић” у Подгорици, привукли су велики дио и то најпродуктивнијег становништва овог краја који напуштају родни крај и прелазе у сасвим нове услове живота. Наравно да нијесу занемарљиви и други узроци који су у овом периоду утицали на унутрашњу миграцију становништва.

Механичка миграција са доминатним сељењем из села у град карактеристична за многе крајеве Црне Горе, одвијала се и у дурмиторском крају. Интензитет и посљедице миграције најбоље се могу сагледати упоређивањем густине насељености 1948. и 2003. године (табела 5).

Табела 5.

Насељеност дурмиторског краја 1948. и 2003. године на 1 км²

Општина	1931.	1948.	2003.
ЖАБЉАК		12	9
ПЛУЖИНЕ		9	5
ШАВНИК		14	5
<i>Укупно</i>	<i>11</i>	<i>11.5</i>	<i>6</i>
Црна Гора		30.4	44.9

У овом крају је послје Другог свјетског рата постојала тенденција миграције са села у град унутар општине, али и ван ње па и ван републике. Пошто је миграција из села у град унутар исте општине била најизраженија, Жабљак и Плужине су попримили особине градских насеља са повећањем броја становника. Та миграција не само да није утицала на број становника већ се у извјесном смислу може сматрати позитивном појавом. Становништво које је било везано за село и катуне, гдје изгоне стоку, сада прелази у град, у боље услове живота, али остаје ве-

зано за село, у сваком случају, далеко више него оно које се одселило у друге, удаљене средине. Тако је село замијењено градом, а катун селом, али је на тај начин сачувана биолошка супстанца народа који је остао у родном крају. То може да буде и полазиште за обнову села, наравно оних која за то имају рационалну економску основу. Значајна већина становништва дурмиторског краја живи на селу (65,0%). У Жабљаку, који има туристичку традицију, у граду, живи 46,1% становника општине, а у Шавнику свега 19,3%. (табела 6)

Табела 6.

Удио ојштинских центара у насељености ојштина (попис 2003)

Општина	Укупно			Град			Село		
	м	ж	ук.	м	ж	ук.	м	ж	ук.
Жабљак	2066	2138	4204	946	991	1937	1147	1120	2267
Плужине	2137	2135	4272	741	753	1494	1396	1382	2776
Шавник	1462	1485	2947	261	309	570	1201	1176	2377
УКУПНО	5665	5758	11.423	1948	2053	4001	3744	3678	7420
%	49,6	50,4	100,0	17,0	18,0	35,0	32,8	32,2	65,0

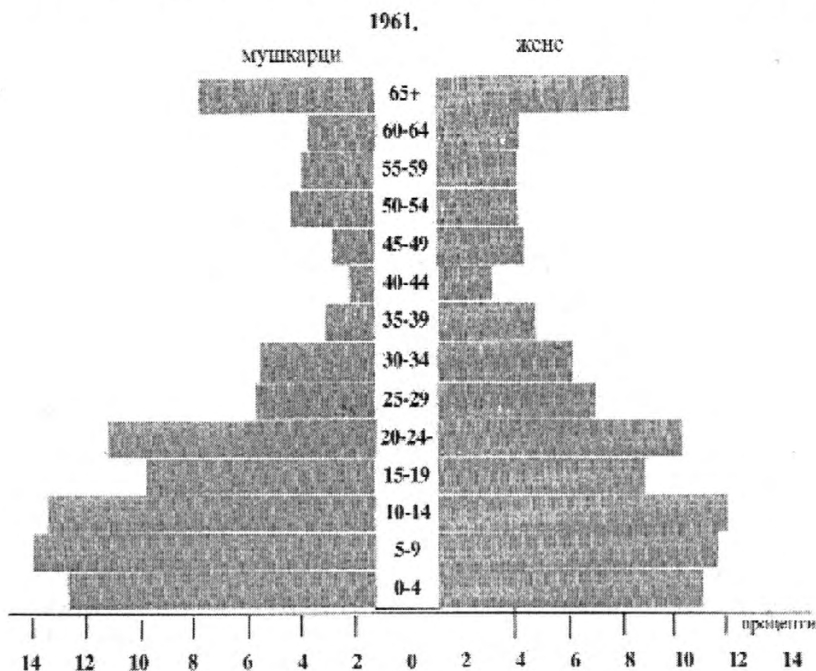
Механичка миграција је изузетно важна у кретању и промјенама становништва, али је за потпунију демографску слику неопходно сагледати природне узроке кроз неке од најважнијих показатеља виталне статистике.

Распоред становништва по узрасту и полу

Дурмиторска популација, као и друге популације које живе на вишим надморским висинама, показује извјесне специфичности, али и веома изражене промјене у периоду од посљедњих педесет година.

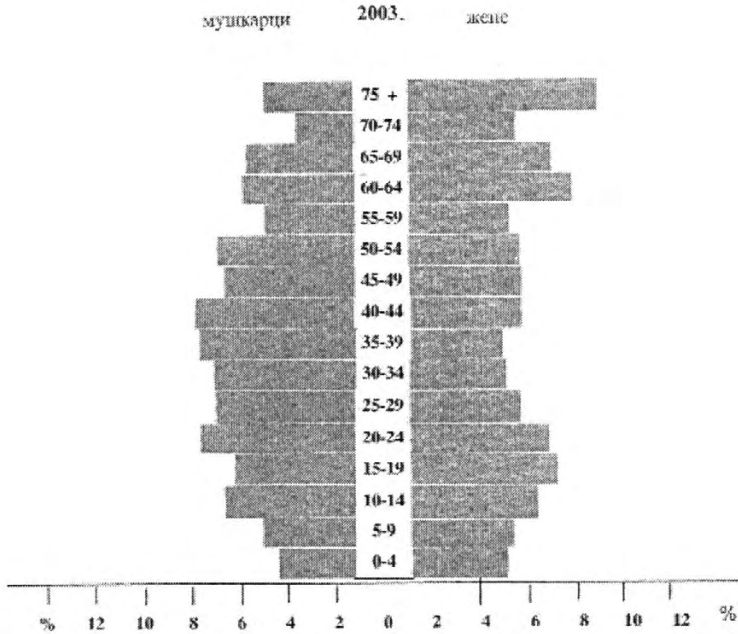
Одмах после Другог свјетског рата, становништво дурмиторског краја је имало карактеристике прогресивног биолошког типа, са 36,4% узраста до 14 година и 44,1% узраста 15-49 година. Удио старијих од 50 година је 19,2%, нешто виши од овог типа, што је карактеристично за становнике који живе на вишим надморским висинама. Према пирамиди старосне структуре становништва, за 1961. годину постоји мања заступљеност узрасне групе 15-19 година (оба пола), него што је за очекивати

код прогресивног биолошког типа. Разлог овоме јесу ратне (1941-1945) године, када је и број рађања знатно мањи (слика 3).

Слика 3. Становништво дурмиторског краја (Жабљак, Плужине и Шавник) према старосној и полу по попису из 1961. године

Пирамида старости или стабло живота, према попису становника из 2003. године, показује да становништво дурмиторског краја припада регресивном биолошком типу гдје је учешће узраста до 14 година (16,9) знатно мање у односу на период прије 40 година. Насупрот овоме, удио старосне групе изнад 50 година је значајно порастао на 29,5%. Најбројнија популациона група, у овом крају, према полу и старости, сада су старице изнад 75 година (8,8%) - слика 4.

Слика 4. Становништво дурмићорског краја (Жабљак, Плужине и Шавник) према старосни и полу по попису 2003. године

Рађање или наталитет

Рађање, као позитивни фактор у природном кретању становништва и као најбољи показатељ његове биолошке снаге, показује такође значајне промјене у периоду од 50 година (табела 7).

Табела 7.
Наталитет у дурмићорском крају на 1000 становника

Општина	1952-53.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.*
Жабљак		18,3	11,4	14,5	11,4	5,9
Плужине		22,8	16,4	12,1	4,8	8,4
Шавник		21,8	14,9	9,9	10,9	5,6
Укупно	30,9	21,0	14,3	12,2	9,0	6,6
Црна Гора	32,0	23,8	20,3	17,7	15,4	13,9

*Број становника за 2001. израчунај на основу пописа из 2003.

У дурмиторском крају је, у послеријатном периоду, на 1000 становника долазило 31 новорођенче, што значи да је наталитет био висок, а биолошка снага велика. У каснијем периоду стопа наталитета константно опада, тако да је 2001. године ве-ома ниска (6,6) што значи да на 1000 становника долази између 6 и 7 живорођене дјеце.

Склопљени бракови и фертилитет

Да би се боље сагледао наталитет као биолошка снага становништва, важан је увид у број склопљених бракова и општи фертилитет, тј. однос броја живорођене дјеце и жена у репродуктивном добу (15-49 година) (табела 8).

Табела 8.

Склопљени бракови и фертилитет у дурмиторском крају

Година	Склопљени бракови		Живорођена дјеца	Жене 15-49 год.	Стопа општег фертилитета
	Укупно	На 1000 стан.			
1953.	161	6,6	683	6.612	103,0
1961.	120	5,2	493	5.530	89,1
1971.	118	5,3	322	5.567	57,8
1981.	85	5,0	207	4.069	50,8
1991.	49	3,5	122	3.002	40,6
2003.	54	4,7	87	2.315	37,6

На поменутој територији је 1953. године склопљен 161 брак, или 6,6 на 1000 становника и од тада се број склопљених бракова стално смањује, тако да се број склопљених бракова у апсолутном броју смањило скоро четири пута, а у односу на 1000 становника два пута. Скоро истовјетно кретање показује и општи фертилитет, који је у сталном опадању од 1953. године, када је стопа била 103,0, до 2003. године, када на 1000 жена од 15 до 49 година је било 37 живорођене дјеце.

Морталитет становништва дурмиторског краја

Познавање кретања mortalитета, негативног фактора у природном кретању становништва, од посебног је значаја за крајеве са овако динамичним смањењем популације. Ово првен-

ствено из разлога да би се видјело да ли се повећава број људи који умиру, али и да би се добио читав низ других важних података. Нпр., подаци о угроженим групацијама, сезони итд.

Табела 9.
Морталитет становништва дурмиторског краја

Година	Општина											
	ЖАБЉАК			ПЛУЖИНЕ			ШАВНИК			УКУПНО		
	м	ж	ук.	м	ж	ук.	м	ж	ук.	м	ж	ук.
1953.										8,5	9,5	9,0
1961.	6,0	5,8	5,9	3,0	4,9	4,0	6,8	6,0	6,4	5,1	5,5	5,3
1971.	4,0	2,2	3,1	5,9	4,8	5,4	7,0	7,2	7,1	5,7	6,0	5,3
1981.	5,9	4,4	5,2	4,3	3,1	3,7	6,0	7,9	7,0	5,4	5,1	5,2
1991.	6,5	9,3	7,9	8,1	5,2	6,7	9,5	5,2	7,3	7,9	6,6	7,3
2001.	8,5	10,9	9,7	8,7	13,7	11,3	10,8	16,4	13,6	9,2	13,4	12,6
2003.*			10,4			11,3			11,3			11,0

*Статистички годишњак РЦГ, 2004, 235-238

Општи морталитет становништва наведеног подручја у послератном периоду се кретао у границама ниског, са тенденцијом смањења до 1991. године, када долази до пораста морталитета и то у свим општинама дурмиторског краја, тако да се стопа општег морталитета креће у границама средњег, па чак и високог морталитета. Међутим, степен морталитета није могао утицати значајније на кретање становништва (табела 9).

Смртност одојчади, као важан вид специфичног морталитета у популацији, показује у дурмиторском крају извјесне посебности. Године 1953. смртност одојчади је висока и износи 68,4 промила. Смртност одојчади опада, тако да је 1961. године 19,6, 1971. 34,1 промил. Од 1981. до 2001. године у дурмиторском крају је умрло само 2 одојчади па га приказујемо у табели у апсолутним бројевима. Истина, у Статистичком годишњаку за 2004. годину наводи се да је 2003. године у Шавнику 52,6 одојчади на 1000 живорођених у тој години. (табела 10)

Табела 10.
Смртноснй огојчаги.

Година	Општина										
	ЖАБЉАК			ПЛУЖИНЕ			ШАВНИК			УКУПНО	
	Живор.	Умрло		Живор.	Умрло		Живор.	Умрло		Умрло	
		Бр.		Бр.		Бр.		Бр.		Бр.	%
1953.										52	68,4
1961.		4			2			3			9
1971.		9			-			2			11
1981.		1			-			-			1
1991.		-			1			-			1
2000.		-			-			-			-
2003.		-			-			52.6*			

*Снйаииснйчкн годинњак РЦГ, 2004; снр. 238

Природни прираштај

Природни прираштај је важан јер даје значајне податке везане за однос наталитета и морталитета становника дурмиторског краја у овом дугом периоду (табела 11).

Табела 11.
Природни прираштај на 1000 становника

Година	Општина											
	ЖАБЉАК			ПЛУЖИНЕ			ШАВНИК			УКУПНО		
	Живор.	Умр.	Пп	Живор.	Умр.	Пп	Живор.	Умр.	Пп	Живор.	Умр.	Пп
1953.										760	212	23,2
1961.	120			290			164			493		
1971.	72	19	8,6	149	49	11,0	103	49	7,9	324	117	9,4
1981.	76	27	9,4	76	23	8,5	55	39	2,9	207	89	6,9
1991.	56	39	4,5	25	35	-1,9	40	27	3,5	121	101	1,4
2001.	43	43	0,0	50	51	-0,2	22	44	-7,1	115	138	-2,0
2003.	36	44	-1,9	32	49	-4,0	19	34	-5,1	87	127	-3,5

Када се зна да је за повољан раст броја становника на некој територији потребан природни прираштај од 6 до 8 становника на 1000 становника током једне године, онда је очито да се популациони тренд у дурмиторском крају креће у сасвим другом, веома неповољном правцу. Такав тренд природног прираштаја назначен је већ 1981. године, да би се касније веома динамично

кретао у негативном правцу, па је посљедњих година већи број умрлих од живорођених.

Тако је 2001. године број умрлих у односу на живорођене већи за 23, а 2003. године, чак за 40. Нажалост, у све три дурмиторске општине је већи број умрлих него живорођених. У којој мјери је оваквом кретању узрок наталитет, а у којој mortalитет може се видјети из виталног индекса, тј. праћења броја живорођених и умрлих изражен у процентима, без праћења броја становника и праћеног у истом периоду (табела 12).

Табела 12.
Витални индекс

Година	Општина											
	ЖАБЉАК			ПЛУЖИНЕ			ШАВНИК			УКУПНО		
	Живор.	Умр.	Ви	Живор.	Умр.	Ви	Живор.	Умр.	Ви	Живор.	Умр.	Ви
1953.										760	212	358,5
1961.	120	30	400,0	209	57	366,6	164	56	292,8	493	143	344,7
1971.	72	19	378,9	149	49	304,0	103	49	210,2	324	117	276,9
1981.	76	27	281,5	76	23	330,4	55	39	141,0	207	89	232,5
1991.	56	39	143,5	25	35	71,4	40	27	148,1	121	101	119,8
2001.	43	43	100,0	50	51	98,0	22	44	50,0	115	138	83,3
2003.	36	44	81,8	32	49	65,3	19	34	55,9	87	127	68,5

Висок витални индекс се одржава у овом крају до 1981. године, без обзира што је природни прираштај знатно опао у односу на претходни период. Тако, 2001. године на 100 умрлих било је 83 живорођене дјеце, да би 2003. године витални индекс био још гори, тако да на 100 умрлих долази свега 68 живорођене дјеце! Веома низак витални индекс у периоду после 1991. године говори о слабљењу биолошке снаге и депопулацији становништва дурмиторског краја, која улази у завршну фазу, ако се не предузму одговарајуће мјере.

Закључак

Према попису из 2003. године, у дурмиторском крају живи 11.423 становника, што је упола мање у односу на 1961. годину када је пописан 23.201 становник. Процесом механичке миграције, праћене падом наталитета, са већим бројем умрлих него живорођених, дошло је до популационог пражњења дурми-

торског краја. Када се уз то зна да је промјењена старосна структура и биолошки тип становништва, и да је настало социјално и економско осиромашење, поставља се питање да ли је процес деструкције иреверзибилан или постоји шанса за опоравак.

Дурмиторски крај је стјечиште симбиотичке везе природе и човјека, гдје су кроз вјекове природни закони давали биолошку снагу једном и другом.

У једном неразумном времену индустријализације, процес депопулације пореметио је однос природе и човјека. Ако се настави такав тренд пражњења и удаљавања, дурмиторски крај више не би могао припадати свјетској баштини природних добара. Зато је проблем депопулације дурмиторског краја проблем Црне Горе, Србије и Црне Горе, али исто тако и Унеско-а, који су обавезни да зауставе процес популационог пражњења овог краја. Добро разрађен пројекат обнове подржан од међународних институција може да буде пилот модел који би се касније примјењивао и на другим сличним просторима.

Обнова подразумијева првенствено обнову села као природног изворишта свега здравог, од природе и хране до човјека и породице. Економски, социјални и демографски програми морају бити плански, природни и рационални.

Унапређење инфраструктуре прилагођене савременим стандардима, плански и контролисани кредити, развој сеоског и планинског туризма, коришћење природних богатстава Таре, Дурмитора, Пивског језера, развој сточарства и дрвне и прерађивачке индустрије, производња здраве хране са специјалитетима овог краја, природне су смјернице које се намећу као рјешења. Обнова треба да се одвија од градских центара општина ка удаљенијим просторима. Предност је што они који живе у градским насељима нијесу удаљени од сеоских имања и, по правилу, једном ногом су на селу. Ако се становништву овог краја гарантује откуп и тржишна цијена за све производе, па макар држава све откупљено бацала, ако не може да га искористи, у разумном времену ће се створити потенцијал који ће ојачати село и покренути процес у позитивном правцу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Томић С.: *Дробњак, Пива, Бањани, ЦИД, Подгорица*, 2000.
2. Ивановић Б.: *Дурмићорци*, Титоград, 1987.
3. Пејовић Ђ.: *Узроци масовног иселовања из Црне Горе (1878-1961)*, Историјски записи, 19, Титоград 1961.
4. Пејовић Ђ.: *Иселовање Црногораца у 19. вијеку*, Титоград 1962.
5. Петрановић М.: *Сјановништво као фактор производње на погачу Црне Горе*, Правни зборник, 1, Титоград, 1964.
6. Пејовић Б.: *Сјановништво, Црна Гора*, Београд 1976.
7. Радусиновић П.: *Сјановништво Црне Горе до 1945.* ЦА-НУ, 18, 1, 1984.
8. Благојевић О.: *Пива*, Београд, 1971.
9. Бојовић Б.: *Основни показатељи расја дјете школског узрасја у Црној Гори*, 12. конгрес педијатара Југославије, Зборник радова, Нови Сад, 1983.
10. Бојовић Б.: *Расја, развој и исхраненост дјете школског узрасја у Црној Гори*, УЗДЦГ, Титоград, 1981.
11. Жугић Т.: *Дурмићор, Црна Гора*, Београд, 1976
12. Радовић Љ.: *Послијерајни развој сјановништва Црне Горе са пројекцијом до 2000. године*, Титоград, 1980.
13. Влаховић П.: *Неке етничко-антрополошке карактеристике села Црна Гора на Дурмићору*, Гласник ЕМ на Цетињу, II, Цетиње, 1962.
14. Влаховић П.: *Неки важнији етно-антрополошки проблеми на погачу СР Црне Горе*, САНУ, Гласник етног. инст. XXII, Београд, 1974.
15. Лубурић А.: *Кричи*, Цетиње, 1930.
16. Томић С.: *Пива и џивљани*, Српски етног. збор. ЛИЦ, Београд, 1949.
17. Валшик Ј.: *Etudes anthropologiques sur les Monténégrins du Durmitor*. L'Anthropologie, 47, 3-4, Paris, 1937.
18. Статистички годишњаци Црне Горе од 1955. до 2003. године.
19. РЦГ, Завод за статистику: *Сјановништво, национална и етничка припадност*, св. 1, Подгорица, септембар 2004.
20. РЦГ, Завод за статистику: *Појис сјановништва, домаћинстава и сјанова 2003.*, Први резултати по општинама, насељима и мјесним заједницама, Подгорица, Децембар 2003.
21. РЦГ, Завод за статистику, *Појис сјановништва, домаћинстава и сјанова у 2003.* Становништво, вјероисповијест, матерњи језик и национална и етничка припадност према старости и полу, 3, Подгорица, новембар 2004.
22. РЦГ, Завод за статистику: *Статистички годишњак 2004*, Подгорица, децембар 2004.

Božidar M. BOJOVIĆ

DEMOGRAPHIC MOVEMENTS OF THE POPULATION IN DURMITORY REGION

Summary

According to the people census from 2003 in Durmitor region lives 11.423 residents, which is 50% less than in 1961, when there were 23.201 residents. Through the mechanic migration, followed by the downfall of natality, with larger number of dying people than born, it has come to the population downfall in Durmitor region. It is well known, it has also come to the change of aging structure and biological type of the population, social and economic poverty, so we can ask the question if the process of destruction is irreversible or there is a chance for recovery.

Durmitor region is a symbiosis of the nature and man, where through the centuries; the laws of nature gave biological strength to both of them.

In one irrational time of industrialisation, process of depopulation changed the relation nature-man. If this trend continues, Durmitor region will no longer belong to the world natural treasure. That is why the problem of depopulation of Durmitor region, is the problem of Montenegro, Serbia & Montenegro, and also of the UNESCO, which are obligated to stop this process. Well developed project of regeneration supported by international institutions, might be a pilot model that can later be used on other similar regions.

The regeneration includes the restructuring of a country side as a natural resource of everything healthy, from the nature and food, to the man and his family. Economic, social and demographic programmes must be planned, naturally and rationally.

Improvement of infrastructure adapted with contemporary standards, planned and controlled credits, development of rural and planned tourism, benefiting of natural resources of Tara, Durmitor, lake Piva, development of cattle breeding, wood and production industry, production of healthy food with the specialities from this region - these are all natural components that are solutions to this problem. The reconstruction should start from the town municipalities to the

distant rural parts. The advantage of those living in towns is that they are not long away from the country side. If they have guaranteed purchasing and market price for their products, even if the state dumps the surplus if it is not possible to use it, then this will in reasonable time create potential and strength that will initiate and move the process towards the other positive direction.